



ที่ บร ๐๐๑๙/ว ๕๖๕๒

ศาลากลางจังหวัดบุรีรัมย์
๑๑๕๙ เขากระโดง
จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๔

เรื่อง แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

เรียน นายอำเภอทุกอำเภอ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน จำนวน ๑ ชุด

ตามที่กรมการพัฒนาชุมชน ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างความรู้ การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่สู่การปฏิบัติ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ชุมชนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบลและระดับครัวเรือน เพื่อการจัดรูปแบบพื้นที่ในการอยู่อาศัยให้พึ่งตนเองอย่างพอเพียง และสนับสนุนการสร้างฐานการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง เชื่อมโยงกับพื้นที่ครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับครัวเรือนที่อยู่โดยรอบ เพื่อเป็นฐานการเรียนรู้ฐานการผลิตวัสดุพื้นฐานที่ต้องการใช้ในการพัฒนาพื้นที่ และฐานการแปรรูปผลผลิต รวมไปถึงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสม

เพื่อสนับสนุนให้การดำเนินงานตามโครงการฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดการเชื่อมโยงความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการต่อยอดขยายผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทฤษฎีใหม่สู่การปฏิบัติ รวมถึงการต่อยอดและขยายผลการดำเนินงานให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง จังหวัดบุรีรัมย์จึงขอส่งแนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน เพื่อให้อำเภอมอบหมายสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอศึกษาและใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมสนับสนุนศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการ

ขอแสดงความนับถือ

(นายดำรงชัย เนรมิตตกพงศ์)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์



สิ่งที่ส่งมาด้วย

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด

กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน

โทร./โทรสาร ๐ ๔๔๖๖ ๖๕๑๒ (มท) ๓๗๑๕๖



แนวทางการดำเนินงาน
ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

โคก
หนอง
นา
พัฒนาชุมชน



จัดทำและเผยแพร่โดย
สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้
ภายในปี 2565



Change for Good

คำนำ

แนวทางการดำเนินงาน ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้แนวทางการดำเนินงานและการพัฒนาขีดความสามารถของศูนย์เรียนรู้การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในรูปแบบ “โคก หนอง นา” ให้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนภารกิจระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเนื้อหาในเอกสารประกอบด้วย ความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงแนวทางการสนับสนุนของผู้เกี่ยวข้อง

คณะผู้จัดทำ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าแนวทางฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ให้กับผู้ปฏิบัติงานและผู้เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ “โคก หนอง นา” พัฒนาชุมชน และสามารถผลักดันศูนย์เรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

กรมการพัฒนาชุมชน
กรกฎาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

ส่วนที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมา	๑
แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา	๔
• ศาสตร์พระราชา	๔
• ทฤษฎีใหม่	๖
• ภูมิสังคม	๑๓
• โลก หนอง นา	๑๔

ส่วนที่ ๒ ศูนย์เรียนรู้ โลก หนอง นา พัฒนาชุมชน

โลก หนอง นา พัฒนาชุมชน	๑๕
• คำนิยาม	
• องค์ประกอบสำคัญ	
ศูนย์เรียนรู้ โลก หนอง นา พัฒนาชุมชน	๑๗
• ศูนย์เรียนรู้ โลก หนอง นา พัฒนาชุมชน : ระดับครัวเรือน	๑๘
• ศูนย์เรียนรู้ โลก หนอง นา พัฒนาชุมชน : ระดับตำบล	๒๑

ส่วนที่ ๓ การบริหารศูนย์เรียนรู้ให้มีชีวิต

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้	๒๕
แนวทางการดำเนินงานของฝ่ายสนับสนุน	๒๘

ภาคผนวก

รายชื่อ ศูนย์เรียนรู้	๓๑
อ้างอิง	๓๒

ส่วนที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมา

กระทรวงมหาดไทยโดยกรมการพัฒนาชุมชน ดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” เพื่อส่งเสริมฟื้นฟูเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชน ผ่านการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร แรงงานและบัณฑิตจบใหม่ กลุ่มแรงงานที่อพยพกลับท้องถิ่นและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ในช่วงวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) ในพื้นที่เป้าหมาย ๗๓ จังหวัด ๕๗๕ อำเภอ ๓,๒๔๖ ตำบล ๒๕,๑๗๙ ครุฑเรือน โดยดำเนินการร่วมกับมูลนิธิสิริกรรมธรรมชาติ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และภาคีเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ ทั้ง ๗ ภาคี ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน ตามกลไกการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิรูปประเทศ โดยใช้หมู่บ้านเป็นฐานของการพัฒนา มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันให้ทุกครัวเรือน และพัฒนาคนให้มีความรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีอาชีพ สร้างรายได้ ท่ามกลางวิกฤตโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยการจัดทำโครงการที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาและน้อมนำเอาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔๐ ทฤษฎี ที่ทรงพระราชทานไว้ให้ในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มาประยุกต์กับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่และการออกแบบเชิงภูมิสังคมไทย เพื่อการพึ่งตนเองและรองรับภัยพิบัติในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล”

การพัฒนาพื้นที่ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” เป็นการสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับหมู่บ้านในภูมิสังคมต่าง ๆ โดยในระดับพื้นฐาน ดำเนินการสร้าง (๑) พื้นที่เรียนรู้ชุมชนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Community Lab Model for Quality of Life : CLM) ระดับตำบล จำนวน

๓๓๗ ตำบล และสร้าง (๒) พื้นที่ครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for Quality of Life : HLM) ระดับครัวเรือน จำนวน ๒๔,๘๔๒ ครัวเรือน และ (๓) บูรณาการร่วมพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล เพื่อการบริหารจัดการ น้ำขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมตามแนวพระราชดำริ ๑๐ วิธี เชื่อมโยงกับ พื้นที่ปฏิบัติการโครงการฯ จากนั้นพัฒนาสู่ระดับก้าวหน้า โดยการดำเนินการ ส่งเสริมการสร้างมาตรฐานผลผลิต การแปรรูป และการตลาดตามมาตรฐาน อินทรีย์วิถีไทย ยกกระดับชุมชนทั้ง ๓๓๗ ตำบล ให้สามารถ (๑) แก้ไขวิกฤต ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ (๒) เสริมสร้างความสามัคคี และสร้างเสริมสุขภาพให้แข็งแรงผ่านการทำกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน (๓) สร้างระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่ผลิตอาหารปลอดภัยสารเคมีและผลิตภัณฑ์ ต่าง ๆ เพื่อยกระดับอาหารให้เป็นยาที่สามารถสร้างเสริมภูมิต้านทานโรค อีกทั้งยัง (๔) เพิ่มการจัดการให้กักเก็บน้ำฝนที่ตกในพื้นที่ได้เพียงพอต่อการเพาะปลูก และการดำรงชีวิตช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วม (๕) เพิ่มพื้นที่ป่าที่ช่วยฟอก อากาศที่บริสุทธิ์ และช่วยกักเก็บคาร์บอนในชั้นบรรยากาศลดปัญหาฝุ่นละออง ขนาดเล็ก PM ๒.๕ (๖) เก็บรักษาและฟื้นฟูหน้าดินด้วยการเก็บตะกอนดินในพื้นที่ ช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศใน ดิน น้ำ และป่า (๗) เพิ่มความหลากหลาย ให้กับพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ ทั้งนี้ การดำเนินการพัฒนาสู่ระดับ ก้าวหน้าในระยะที่ ๒ มีแผนดำเนินการส่งเสริมในระดับชุมชนให้รวมตัวกันจัดตั้ง กลุ่มเป็นกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสร้าง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนกระบวนการผลิตด้วยการส่งเสริม และสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาระดับมุ่งไปสู่การจัดตั้งบริษัท วิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับตำบล เพื่อพัฒนาศักยภาพการเพิ่มผลผลิตต่าง ๆ ที่ได้จากในพื้นที่ดำเนินการ เพิ่มมูลค่าด้วยการแปรรูป ขยายตลาดการท่องเที่ยว ชุมชน ฯลฯ และสร้างงานวิจัยชุมชน เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์หรือค้นหาอัตลักษณ์ ของชุมชน การสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชน สร้างการจัดการ ความรู้ในมิติการพึ่งตนเอง ด้านครู คลัง ช่าง หมอ ของชุมชน ร่วมกับ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศ ให้ได้ผลการดำเนินงานที่สามารถนำไป

ต่อยอดให้กับวิสาหกิจชุมชนในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน การเพิ่มมูลค่าผลผลิตและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน รวมทั้งสร้างการสื่อสารสังคมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศและระดับนานาชาติ เรื่องการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ในรูปแบบการทำงาน ตามศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตของประชาชน ให้บรรลุตามเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) (SEP for SDGs) ในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ที่เข้าถึงคนได้ทุกระดับและทุกช่วงวัย ผ่านการดำเนินงานโครงการในทุกพื้นที่เพื่อสื่อสารวิธีการแก้ไขวิกฤต ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการสร้างตัวอย่างความสำเร็จที่เริ่มต้นจากการพัฒนาคนให้โลกได้รับรู้อย่างแพร่หลาย

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนตามกระบวนการทั้ง ๒ ระยะจะเป็นการ (๘) เตรียมความพร้อมให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองในเรื่องของน้ำ อาหาร และพลังงานทดแทน สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนต่อสภาพปัจจุบันที่โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติธรรมชาติอย่างรุนแรง วิกฤตทางด้านโรคระบาด วิกฤตทางด้านความอดอยาก และวิกฤตความขัดแย้งของสงครามเศรษฐกิจหรือสงครามรูปแบบต่าง ๆ ในอนาคต

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา

เป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดจากอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการที่ได้ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขให้การพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นงานที่ดำเนินการไปได้ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศ โดยส่วนรวมของธรรมชาติ ตลอดจนสภาพทางสังคมและชุมชนนั้น ๆ มุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานนั้นตกถึงมือประชาชนโดยตรงเป็นเบื้องแรก เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า คือ การพอลอยู่ พอกิน ขณะเดียวกับที่ปูพื้นฐานไว้สำหรับความอยู่ดี กินดีในอนาคต

• ศาสตร์พระราชา

องค์ความรู้ที่เป็นปัญญาของพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จากกระบวนการทรงงานในโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ซึ่งมีกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ ครอบคลุมในทุกมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งศาสตร์พระราชานำมาประยุกต์ใช้กับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่และการออกแบบเชิงภูมิศาสตร์สังคมไทยเพื่อการพึ่งตนเองและรองรับภัยพิบัติ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” ได้แก่

๑. แก่้งดิน
๒. หนองน้ำแฝก
๓. ห่มดิน
๔. ดินเสื่อมโทรม ดินดาน ดินคุณภาพต่ำ สารเคมี
๕. บำรุงดิน
๖. ฝนหลวง
๗. หนอง
๘. คลองไส้ไก่

๙. ฝ่ายชะลอน้ำ คันกันน้ำ
๑๐. เขื่อนกักเก็บน้ำ
๑๑. โครงการแก้มลิง
๑๒. โคกหนองนาโมเดล
๑๓. น้ำดีไล่น้ำเสีย
๑๔. อธรรมปราบอธรรม
๑๕. ระบบลมแสงแดด
๑๖. ระบบบำบัดน้ำเสียแบบสิ่งประดิษฐ์
๑๗. ระบบสระเติมอากาศ
๑๘. กังหันชัยพัฒนา
๑๙. การบริหารจัดการน้ำจากภูผาสู่หอนาที่
๒๐. ป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง
๒๑. การปลูกป่าทดแทน
๒๒. พระราชดำรัสภูเขาป่า
๒๓. ป่าเปียก
๒๔. ป่าไม้สาธิต
๒๕. ปลูกป่าบนที่สูง
๒๖. ปลูกป่าในใจคน
๒๗. ปลูกป่าต้นน้ำลำธารหรือการปลูกป่าธรรมชาติ
๒๘. ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก
๒๙. การอนุรักษ์สัตว์ป่า
๓๐. การอนุรักษ์พันธุ์พืช
๓๑. มลพิษและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
๓๒. การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน
๓๓. การศึกษา
๓๔. สหกรณ์
๓๕. รางวัลความสำเร็จด้านการพัฒนามนุษย์

- ๓๖. บวร
- ๓๗. ทำแบบคนจน
- ๓๘. เศรษฐกิจพอเพียง
- ๓๙. ข้าว
- ๔๐. พลังงานทดแทน
- ๔๑. ทฤษฎีใหม่

• ทฤษฎีใหม่

จากปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อย และส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ และฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้างแต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอน หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้น้ำใช้ไม่เพียงพอรวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากดังกล่าวให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้ โดยไม่ต้องรื้อถอนและยากลำบากนัก พระราชดำรินี้ ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด

พระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่”

"... หลักมีว่า แบ่งที่ดินเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งเป็นที่สำหรับปลูกข้าว อีกส่วนหนึ่งสำหรับปลูกพืชไร่ พืชสวน และก็มีที่สำหรับขุดสระน้ำ ทฤษฎีใหม่นี้จะขยายขึ้นไปได้ อาจจะทั่วประเทศ แต่ต้องช้า ๆ เพราะจะต้องลั่นเป็ลียง ลั่นเป็ลียง

แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

ค่าใช้จ่ายไม่ใช่น้อย ๆ แต่ว่าค่อย ๆ ทำ และเมื่อทำแล้วก็นึกว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ คือ อาจไม่รวยมาก แต่ก็พอกินไม่อดอยาก..."

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗
ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร

"...ทำทฤษฎีใหม่เพื่อที่จะให้ประชาชนมีโอกาสทำเกษตรกรรมให้พอกิน ถ้าน้ำมีพอดีในปีไหนก็สามารถที่จะประกอบการเกษตรหรือปลูกข้าว ที่เรียกว่านาปีได้ ถ้าต่อไปในหน้าแล้ง น้ำมีน้อยก็สามารถที่จะใช้น้ำที่กักไว้ในสระเก็บน้ำของแต่ละแปลงมาทำการเพาะปลูก แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ ไม่ต้องไปเบียดเบียนชลประทานระบบใหญ่ เพราะมีของตัวเอง แต่ก็อาจจะปลูกผักหรือเลี้ยงปลา หรือทำอะไรอื่น ๆ ก็ได้ ทฤษฎีใหม่นี้มีไว้สำหรับป้องกันความขาดแคลน ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามที่มีอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้เร็ว โดยไม่ต้องให้ทางราชการไปช่วยมากเกินไป ทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้อย่างดี ฉะนั้นจึงได้สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่..."

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘
ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร

"...การทำทฤษฎีใหม่ ต้องสามารถยืดหยุ่นได้ สามารถปรับสัดส่วนการใช้พื้นที่ให้มีความเหมาะสมตามสภาพพื้นที่ เช่น พื้นที่ที่มีระบบชลประทานเข้าถึง แปลงทฤษฎีใหม่ก็ทำบ่อเก็บน้ำให้เล็กลง แล้วเพิ่มที่ปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผัก แทน ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีระบบชลประทาน ก็ต้องทำบ่อเก็บน้ำให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพราะต้องรับน้ำฝนมาเก็บไว้ใช้ทำกินตลอดปี..."

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๑
ณ โครงการสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมาชนนี อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี

หลักการสำคัญของทฤษฎีใหม่

การบริหารจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะดินและน้ำที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง โดยเน้นการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

เหตุที่เรียก “ทฤษฎีใหม่”

๑. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินขนาดเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร
๒. มีการคำนวณโดยหลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะเก็บกักให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี
๓. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน

ขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ มี ๓ ขั้นตอน

ขั้นที่ ๑ เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองด้วยวิธีง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลังพอมือพอกินไม่ออดอยาก

ขั้นที่ ๒ เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงในเรื่องของการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา

ขั้นที่ ๓ ร่วมมือกับแหล่งเงินและพลังงาน ตั้งและบริการโรงสี ตั้งและบริการร้านสหกรณ์ ช่วยกันลงทุน ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งมีใช้ทำอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว

ขั้นที่ ๑ เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับครอบครัว

ขั้นที่ ๒ และ ๓ เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับชุมชน

การจัดการในทฤษฎีใหม่

การจัดสรรพื้นที่ในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานสำคัญแบ่งออกเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่อาศัยน้ำฝน และเกษตรทฤษฎีใหม่อาศัยน้ำชลประทาน (เติมน้ำได้)

เกษตรทฤษฎีใหม่อาศัยน้ำฝน การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ตามสัดส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐

ส่วนที่ ๑ สระน้ำ ๓๐ %

ส่วนที่ ๒ นาข้าว ๓๐ %

ส่วนที่ ๓ พืชสวนพืชไร่ ๓๐ %

ส่วนที่ ๔ ที่อยู่อาศัย ๑๐ %

เงื่อนไข คือ มีพื้นที่น้อย (ประมาณ ๑๕ ไร่) อยู่ในเขตเกษตรน้ำฝน ฝนตกไม่ชุก ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก สภาพดินสามารถขุดสระเก็บกักน้ำได้ ฐานะค่อนข้างยากจน มีสมาชิกในครอบครัวปานกลางประมาณ ๕ - ๖ คน และไม่มีอาชีพหรือรายได้อื่นที่ดีกว่าในบริเวณใกล้เคียง

เกษตรทฤษฎีใหม่อาศัยน้ำชลประทาน (เติมน้ำได้) การทำทฤษฎีใหม่สามารถยืดหยุ่นปรับสัดส่วนการใช้พื้นที่ให้มีความเหมาะสมตามสภาพพื้นที่ เช่น พื้นที่ภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมได้ หรือมีระบบชลประทานเข้าถึงสัดส่วนของสระน้ำอาจเล็กลง แล้วเพิ่มเติมพื้นที่ปลูกไม้ผล พืชไร่ พืชผักแทน

โดยอาจแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๑๖ : ๒๔ : ๕๐ : ๑๐

ส่วนที่ ๑ สระน้ำ ๑๖ %

ส่วนที่ ๒ นาข้าว ๒๔ %

ส่วนที่ ๓ ไม้ผล พืชหลัก และพืชไร่ ๕๐ %

ส่วนที่ ๔ ที่อยู่อาศัย ๑๐ %

ที่ดอน จัดเป็นพื้นที่สำหรับปลูกไม้ผล เลี้ยงสัตว์ และที่อยู่อาศัย

ที่ลุ่ม จัดเป็นพื้นที่ทำนาข้าว แปลงผัก และสระน้ำ

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น การจัดสรรที่อยู่อาศัยและทำกิน

“การผลิตเป็นการผลิตให้พึ่งตนเองได้ด้วยวิธีง่ายๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังให้พอมีกินไม่อดอยาก”

(พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗)

โดยให้แบ่งพื้นที่ซึ่งเฉลี่ยแล้วเกษตรกรไทยมีเนื้อที่ถือครอง ๑๐ - ๑๕ ไร่/ครอบครัว โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ แหล่งน้ำ : นาข้าว : พืชผสมผสาน : โครงสร้างพื้นฐาน ในอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ดังนี้

ส่วนแรก ร้อยละ ๓๐ ให้ขุดสระกักเก็บน้ำในฤดูฝน เพาะปลูกและเสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งได้ตลอดปี ทั้งยังใช้เลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด และพืชริมสระเพื่อการบริโภคและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว อีกทางหนึ่งโดยพระราชทานแนวทางการคำนวณว่าต้องการน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ และบนสระน้ำสามารถสร้างเล้าไก่ เล้าเป็ด และเล้าสุกรเพิ่มด้วยก็ได้

ส่วนที่สอง ร้อยละ ๓๐ ให้ทำนาข้าวเนื่องจากคนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก โดยมีหลักเกณฑ์เฉลี่ยเกษตรกรบริโภคข้าวคนละ ๒๐๐ กิโลกรัมข้าวเปลือก/ปี ซึ่งเพียงพอต่อการบริโภค ตลอดปี เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

ส่วนที่สาม ร้อยละ ๓๐ ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้ทำเชื้อเพลิง ไม้สร้างบ้าน พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อการบริโภคและใช้สอยอย่างพอเพียง หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่ายเป็นรายได้ต่อไป

ส่วนที่สี่ ร้อยละ ๑๐ (โครงสร้างพื้นฐาน) เป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ เช่น ถนน ลานตาก ฉางข้าว กองปุ๋ยหมัก โรงเพาะเห็ด พืชผักสวนครัว เป็นต้น

หลักการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง เมื่อเกษตรกรเข้าใจหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้วเกษตรกรก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพอยู่พอกิน และตัดค่าใช้จ่ายลงเกือบทั้งหมด มีอิสระจากสภาพปัจจัยภายนอกแล้ว และเพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สอง

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

“ เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติที่ดินของตนเองจนได้ผลแล้วก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือสหกรณ์ร่วมแรงในการผลิตการตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการการศึกษา สังคม และศรัทธา เพื่อให้พอมีกินมีใช้ ช่วยให้สังคมดีขึ้นพร้อมๆ กันไม่รวยคนเดียว”

(พระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๘)

ดำเนินการดังนี้

๑. การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ)

เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดการน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

๒. การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

เมื่อมีผลผลิตแล้วจะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการร่วมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลง

๓. การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง

๔. สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

แต่ละชุมชนมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีนอนามัย เมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

๕. การศึกษา (โรงเรียน ศูนย์การศึกษา)

ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชน

๖. สังคมและศาสนา (ชุมชน วัด)

ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกชุมชนเป็นสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

“ เมื่อดำเนินการขั้นตอนที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ร่วมมือกับแหล่งเงินและแหล่งพลังงาน ตั้งและบริการโรงสี ตั้งและบริการร้านสหกรณ์ ช่วยกันลงทุน ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชนบทซึ่งไม่ได้ทำอาชีพเกษตรอย่างเดียว”

(พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘)

ทั้งนี้ ฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- > เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)
- > ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)
- > เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ เนื่องจากรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)
- > ธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ประโยชน์ทฤษฎีใหม่

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นั้น พอสรุปถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ ได้ดังนี้

๑. ให้ประชาชนพอยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง”

๒. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผัก เลี้ยงปลา หรือทำอะไรอื่น ๆ ก็ได้แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ ไม่ต้องเบียดเบียน ชลประทานระบบใหญ่เพราะมีของตนเอง

๓. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ ให้ร่ำรวยขึ้นได้ ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัด งบประมาณด้วย

• ภูมิสังคม

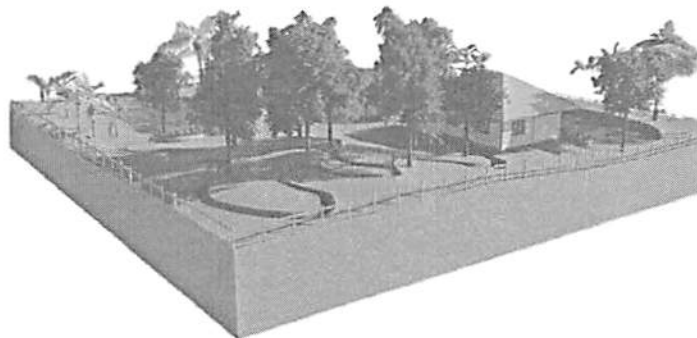
การพัฒนาตามแนวพระราชดำริใด ๆ ก็ตามนั้น จะต้องสอดคล้องกับ ปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ เนื่องจากแต่ละแห่ง คนไม่เหมือนกัน ต้องคำนึงถึง สภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสภาพแวดล้อมของสังคม วิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่เหมือนกัน ไม่ใช่เอาอะไรที่ทันสมัย มาก ๆ เข้าไปให้ชาวบ้านทั้งที่เขาไม่สามารถจะใช้ได้ หรือพยายามที่จะทำการ เพาะปลูกบนเขา หรือพื้นที่แห้งแล้งให้ได้ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่ผิด ทรงใช้คำว่า “ภูมิสังคม” คือ ทรงดูลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะสังคม พระองค์ทรงชี้แนะ ตลอดเวลาว่า การดำเนินการต่าง ๆ นั้น ต้องสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์สังคม (ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เอกสารประกอบการสอนวิชา พก ๕๑๑ แนวคิดทฤษฎี การพัฒนา ๒๕๕๒) ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตาม ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิด อย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราต้องเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ให้เราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

พระบรมราชาชาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

เมื่อต้องการออกแบบพื้นที่ ต้องการสร้างบ้านแปลงเมือง สิ่งที่สำคัญคือต้องเข้าใจ เรื่อง “ภูมิสังคม” ภูมิ คือ ภูมิศาสตร์ กายภาพ สภาพแวดล้อม ส่วน “สังคม” คือ สังคมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิต ทั้งพืช สัตว์ที่ รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิต มีจิตวิญญาณ ส่วนหนทางที่จะเข้าใจภูมิสังคม เพื่อนำความรู้ไปออกแบบพื้นที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน คือ การเรียนรู้ “หลักกิจกรรมธรรมชาติ” และความอดอยากหิวโหย จะไม่เกิดขึ้น ถ้าคนเราเข้าใจหลักนิยามเกี่ยวกับ พืช สัตว์ มนุษย์ นิยามเหล่านี้มี ๕ นิยาม ได้แก่ ๑) อุตุนิยาม ๒) พืชนิยาม ๓) จิตนิยาม ๔) กรรมนิยาม และ ๕ ธรรมนิยาม

• โคก หนอง นา โมเดล

การจัดการพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ ตามภูมิศาสตร์สังคม ประยุกต์จากพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เหมาะสมกับพื้นที่ประเทศไทย ซึ่งเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริเข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่ ต่อยอดด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพิ่มพื้นที่ป่า สร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นการให้ธรรมชาติจัดการตัวเอง โดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จเร็วขึ้น ซึ่งในขั้นพื้นฐาน เน้นการพึ่งพาตนเองด้านน้ำ อาหาร และพลังงานอย่างเป็นระบบ สามารถนำผลผลิตที่ได้มาต่อยอดแปรรูปในชั้นก้าวหน้าเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก และคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม สร้างความสามัคคีในชุมชน



ส่วนที่ ๒ ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

๒ คำนิยาม

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ชุมชนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Community Lab Model for quality of life : CLM) ระดับตำบล และพัฒนาพื้นที่ครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for quality of life : HLM) ระดับครัวเรือน ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” เพื่อการจัดรูปแบบพื้นที่ในการอยู่อาศัย ให้พึ่งตนเอง อย่างพอเพียง ในรูปแบบที่เรียกว่า โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

๒ องค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

๑. โคก หมายถึง พื้นที่ที่มีการถมดินและถมสูงกว่าปกติของแปลงตามความต้องการ ในการใช้ประโยชน์และความเหมาะสมกับขนาดที่ดิน มีขนาดในช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ดินทั้งหมด ความสูงและความกว้าง ตำแหน่งที่ตั้งตามภูมิสังคมและการใช้งาน เช่น การป้องกันน้ำท่วม คั่นนาทองคำ ฯลฯ อาจใช้ดินที่ได้จากการขุดหนองน้ำในพื้นที่ เป็นพื้นที่จัดเตรียมไว้สำหรับ

๑.๑ ทำการเกษตรสำหรับปลูกพืช ชนิดต่าง ๆ ทั้งอายุสั้นและยืนต้น ในรูปแบบแปลง ปลูกพืชสวน เพื่อทำการเกษตรหรือวนเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปลูกพืช ๕ ระดับ หรือ ป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง

๑.๒ สร้างที่อยู่อาศัย ทั้งชั่วคราวและถาวร

๑.๓ ทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นโรงเรียนเพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ และสนับสนุนคุณภาพชีวิตครัวเรือน เช่น โรงเรียนสัตว์ ยุงฉาง โรงเรียนวัสดุ เป็นต้น

๒. หนอง หมายถึง พื้นที่ในการใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการกักเก็บน้ำ สร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่สำหรับพืชและสัตว์เลี้ยงให้เพียงพอ ตลอดทั้งปี มีลักษณะดังนี้

๒.๑ รูปทรงอิสระหรือรูปแบบอื่นตามความเหมาะสมกับที่ดินตาม การใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตร ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และความลึก ที่เหมาะสม กับสภาพดิน ประเภทดิน บริบทพื้นที่และภูมิสังคม รวมทั้งสร้างรูปแบบ การกระจายน้ำสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ได้

๒.๒ ขนาดที่เหมาะสมในการจัดสร้างหนองน้ำ ขนาดตามที่ครัวเรือน คำนวณปริมาณน้ำใช้ได้เพียงพอ โดยเจ้าของแปลงหรือผู้มีประสบการณ์การใช้น้ำ เพื่อประกอบอาชีพเกษตรในพื้นที่เป็นผู้พิจารณา

๓. นา หมายถึง พื้นที่ราบหรือพื้นที่ว่างในรูปแบบต่าง ๆ สามารถส่งน้ำ สร้างความชุ่มชื้นเพื่อทำการเกษตรได้ ขนาดช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรตามภูมิสังคมและความต้องการของ ครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำนาข้าว ทำแปลงผัก พืชสมุนไพร ปลูกไม้ดอก พืชไร่ พืชสวน หรืออื่น ๆ

ทั้งนี้ ให้สามารถเป็นพื้นที่เรียนรู้ชุมชนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Community Lab Model for Quality of Life : CLM) ระดับตำบล และเป็น พื้นที่ครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for Quality of Life : HLM) ระดับครัวเรือน ในการดำเนินวิถีชีวิตพึ่งตนเอง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ ด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกพืชสวน พืชไร่ หรือการเลี้ยงสัตว์ หรือใช้ภูมิปัญญาในการ สร้างรายได้ เช่น งานฝีมือ การแปรรูป การถนอมอาหาร ด้านการพัฒนา สิ่งแวดล้อม วิธีการปรับปรุงดิน การใช้พลังงานทดแทน เป็นต้น มีข้อมูลทาง วิชาการ เช่น ชุดความรู้ต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีจุดเรียนรู้หรือฐานเรียนรู้ หรือสถานที่สำหรับการจัดการเรียนการสอนความรู้แก่ผู้สนใจตามศักยภาพของ พื้นที่และสถานที่

ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

เป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนทุกช่วงวัย ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักทฤษฎีใหม่ด้านการแก้ไข ปรับปรุงคุณภาพของ คน ดิน น้ำ ป่า อย่างเป็นระบบ มาพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” เป็นสถานที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดและฝึกปฏิบัติฐานการเรียนรู้ตามหลักกิจกรรมธรรมชาติ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกพืชสวน พืชไร่ หรือการเลี้ยงสัตว์ หรือใช้ภูมิปัญญาในการสร้างรายได้ เช่น งานฝีมือ การแปรรูป การถนอมอาหาร รวมถึงด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม วิธีการปรับปรุงดิน และการใช้พลังงานทดแทน เป็นต้น มีข้อมูลทางวิชาการ เช่น ชุดความรู้ต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีจุดเรียนรู้หรือฐานเรียนรู้ หรือสถานที่สำหรับการจัดการเรียน การสอนความรู้แก่ผู้สนใจตามศักยภาพของพื้นที่และสถานที่

ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

- ☞ ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน ระดับครัวเรือน
ขนาดพื้นที่ ๑ - ๓ ไร่
- ☞ ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน ระดับตำบล
ขนาดพื้นที่ ๑๐ - ๑๕ ไร่

ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน : ระดับครัวเรือน
(ขนาดพื้นที่ ๑ - ๓ ไร่)

แนวคิด

เป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” ในระดับครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายและพึ่งพาตนเองจนเป็นวิถีชีวิต

เป้าหมาย

๑. เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต
๒. ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

กลุ่มเป้าหมาย

๑. คนในชุมชน
๒. สถานศึกษาในพื้นที่

ภารกิจ

๑. ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบ “โคก หนอง นา” ขนาด ๑ - ๓ ไร่ ตามภูมิสังคม
๒. เป็นครูพาทำหรือวิทยากรส่งเสริมการเรียนรู้

โครงสร้างและองค์ประกอบ

๑. องค์ประกอบด้านภูมิ เป็นองค์ประกอบทางกายภาพในรูปแบบ “โคก หนอง นา” โมเดล ดังนี้

๑.๑ โคก เป็นพื้นที่ที่มีการถมดินและถมสูงกว่าปกติของแปลงตามความต้องการในการใช้ประโยชน์ และความเหมาะสมกับขนาดที่ดิน มีขนาดในช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ดินทั้งหมด ความสูงและความกว้าง ตำแหน่งที่ตั้งตามภูมิสังคมและการใช้งาน เช่น การป้องกันน้ำท่วม คั้นนาทองคำ ฯลฯ อาจใช้ดินจากการขุด

หนองน้ำในพื้นที่ เป็นพื้นที่จัดเตรียมไว้สำหรับ ทำการเกษตร สร้างที่อยู่อาศัย หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น โรงเลี้ยงสัตว์ ยุ้งฉาง โรงเก็บวัสดุ เป็นต้น

๑.๒ หนอง เป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการกักเก็บน้ำ สร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่ สำหรับพืชและสัตว์เลี้ยงเพียงพอตลอดทั้งปี มีลักษณะรูปทรงอิสระหรือรูปแบบอื่นตามความเหมาะสมกับที่ดิน โดยมีขนาดที่เหมาะสมในการจัดสร้างหนองน้ำที่ครัวเรือนคำนวณปริมาณน้ำใช้ได้เพียงพอ

๑.๓ นา เป็นพื้นที่ราบหรือพื้นที่ว่างในรูปแบบต่าง ๆ สามารถส่งน้ำสร้างความชุ่มชื้น เพื่อทำการเกษตรได้ ขนาดช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับการให้ประโยชน์ด้านการเกษตรตามภูมิสังคมและความต้องการของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำนาข้าว ทำแปลงผัก พืชสมุนไพร แปลงไม้ดอก พืชไร่ พืชสวน หรืออื่น ๆ

๒. องค์ประกอบด้านสังคม เป็นองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีใหม่ ให้มีอย่างน้อย ๓ องค์ประกอบ ๆ ละ ๑ ฐาน ดังนี้

๒.๑ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านคน”

หมายถึง การสร้างแรงบันดาลใจและปรับทัศนคติ ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” เช่น แรงบันดาลใจ สาเหตุที่ทำให้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้น เป็นต้น

๒.๒ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านดิน”

หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะสมกับการปลูกพืช เช่น ฐานอนุรักษ์ดิน ฐานอนุรักษ์แม่ธรณี ฐานปลูกพืชบำรุงดิน ฐานหญ้าแฝก ฐานการหมักดิน ฐานปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น

๒.๓ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านน้ำ”

หมายถึง การบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการให้ประโยชน์ในพื้นที่เช่น ฐานอนุรักษ์น้ำ ฐานฝายชะลอน้ำ ฐานคลองไส้ไก่เพื่อการกระจายความชุ่มชื้น เป็นต้น

๒.๔ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านป่า”

หมายถึง การบริหารจัดการพืชในพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม เช่น ฐานคนรักป่า ฐานหลุมพอเพียง ฐานป่าเปียก ฐานป่า ๓ อย่าง เพื่อประโยชน์ ๔ อย่าง ฐานป่าห้าระดับ ฐานปลูกป่าในที่สูง ฐานปลูกป่าในใจคน ฐานการปลูกพืชอย่างยั่งยืน (Permaculture) เป็นต้น

๓. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้ (หลักการเตาหลอมเหล็ก ๖ ข้อ)

๓.๑ มีพื้นที่สำหรับศึกษาดูงาน/การเรียนรู้

๓.๒ มีแผนผังหรือขั้นตอนการเรียนรู้

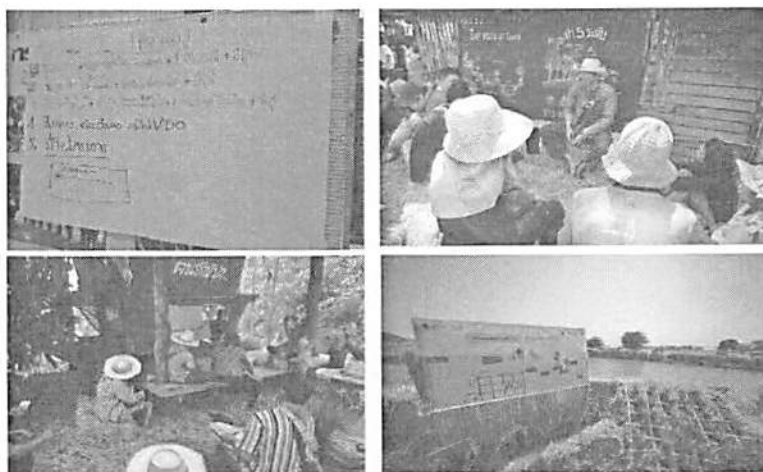
๓.๓ มีการบันทึกข้อมูลผู้ใช้บริการที่มาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน เยี่ยมชม

๓.๔ วิธีศึกษาดูงานเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติของครัวเรือนต้นแบบ เรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง มีสื่อ/อุปกรณ์ ประกอบที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

๓.๕ ระยะเวลาที่เหมาะสม กล่าวคือ สอดคล้องปฏิทินทำมาหากินของครัวเรือนต้นแบบ และเหมาะสมตามภูมิสังคมของพื้นที่

๓.๖ มีวิทยากรส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

๔. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ เช่น การจัดทำสื่อแผ่นพับประชาสัมพันธ์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ Social Media ต่าง ๆ



ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน : ระดับตำบล
ขนาดพื้นที่ ๑๐ - ๑๕ ไร่

แนวคิด

๑. ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” ในระดับชุมชน เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อมุ่งไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง
๒. สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้ชุมชน
๓. รongรับภัยพิบัติ สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมาย

๑. เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีชีวิต
๒. ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง
๓. สร้างรายได้ให้คนในชุมชน พัฒนาอาชีพสู่วิสาหกิจชุมชน
๔. ขยายผลสร้างเครือข่ายเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

๑. คนในชุมชน/กลุ่มเปราะบาง
๒. หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่
๓. ผู้สนใจทั่วไป

ภารกิจ

๑. รวบรวมและให้บริการข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบ “โคก หนอง นา” ขนาด ๑๐ - ๑๕ ไร่ ตามภูมิสังคม
๒. ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาพื้นที่ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา”
๓. เป็นครูพาทำหรือวิทยากรส่งเสริมการเรียนรู้
๔. สนับสนุน ส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ให้คนในชุมชนตามศักยภาพพื้นที่

๕. เป็นแหล่งรวบรวม แลกเปลี่ยน แปรรูป และจำหน่ายผลผลิต
๖. เชื่อมโยงเครือข่ายด้านการตลาด

โครงสร้างและองค์ประกอบ

๑. องค์ประกอบด้านภูมิ เป็นองค์ประกอบทางกายภาพ ในรูปแบบ “โคก หนอง นา” โมเดล ดังนี้

๑.๑ โคก เป็นพื้นที่ที่มีการถมดินและถมสูงกว่าปกติของแปลงตามความต้องการในการใช้ประโยชน์และความเหมาะสมกับขนาดที่ดิน มีขนาดในช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ ดินทั้งหมดความสูงและความกว้าง ตำแหน่งที่ตั้ง ตามภูมิสังคมและการใช้งาน เช่น การป้องกันน้ำท่วม คั่นนาทองคำ ฯลฯ อาจใช้ดินจากการขุดหนองน้ำในพื้นที่ เป็นพื้นที่จัดเตรียมไว้สำหรับ ทำการเกษตร สร้างที่อยู่อาศัย หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น โรงเลี้ยงสัตว์ ยุ้งฉาง โรงเก็บวัสดุ เป็นต้น

๑.๒ หนอง เป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการกักเก็บน้ำ สร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่ สำหรับพืชและสัตว์เลี้ยงเพียงพอตลอดทั้งปี มีลักษณะรูปทรงอิสระหรือรูปแบบอื่นตามความเหมาะสมกับที่ดิน โดยมีขนาด ที่เหมาะสมในการจัดสร้างหนองน้ำที่ครัวเรือนคำนวณปริมาณน้ำใช้ได้เพียงพอ

๑.๓ นา เป็นพื้นที่ราบหรือพื้นที่ว่างในรูปแบบต่าง ๆ สามารถส่งน้ำ สร้างความชุ่มชื้น เพื่อทำการเกษตรได้ ขนาดช่วง ๒๐ - ๖๐ % ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรตามภูมิสังคมและความต้องการ ของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำนาข้าว ทำแปลงผัก พืชสมุนไพร แปลงไม้ดอก พืชไร่ พืชสวน หรืออื่น ๆ

๒. องค์ประกอบด้านสังคม เป็นองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ตามหลัก ทฤษฎีใหม่ จำนวน ๔ องค์ประกอบ รวมอย่างน้อย ๙ ฐาน/จุดเรียนรู้ ดังนี้

๒.๑ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านคน”

หมายถึงการสร้างแรงบันดาลใจและปรับทัศนคติตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ในรูปแบบโคก หนอง นา เช่น แรงบันดาลใจ

สาเหตุที่ทำให้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้น เป็นต้น และการเรียนรู้เพื่อการปรับปรุงคุณภาพ
ของคน เช่น ฐานคนมีน้ำยา ฐานคนรักสุขภาพ ฐานคนพึ่งตนเอง ฐานคนติดดิน
ฐานคนเอาถ่าน ฐานคนมีไฟ ฐานคนหัวเห็ด เป็นต้น

๒.๒ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านดิน”

หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะสมกับการปลูกพืช เช่น
ฐานคนรักดิน ฐานคนรักแม่ธรณี ฐานปลูกพืชบำรุงดิน ฐานหญ้าแฝก ฐานการ
หมักดิน ฐานปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น

๒.๓ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านน้ำ”

หมายถึง การบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์
ในพื้นที่เช่น ฐานคนรักน้ำ ฐานฝายชะลอน้ำ ฐานคลองไส้ไก่เพื่อการกระจาย
ความชุ่มชื้น เป็นต้น

๒.๔ ฐาน/จุดเรียนรู้ “ด้านป่า”

หมายถึง การบริหารจัดการพืชในพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพ
ภูมิสังคม เช่น ฐานคนรักป่า ฐานหลุมพอเพียง ฐานป่าเปียก ฐานป่า ๓ อย่าง
เพื่อประโยชน์ ๔ อย่าง ฐานป่าห้าระดับ ฐานปลูกป่าในที่สูง ฐานปลูกป่าในใจคน
ฐานการปลูกพืชอย่างยั่งยืน (Permaculture) เป็นต้น

๓. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้

๓.๑ มีวิทยากรส่งเสริมการเรียนรู้ที่ปฏิบัติจริงจนเกิดผลสำเร็จ

๓.๒ มีแผนผังหรือขั้นตอนการเรียนรู้ มีหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้อง
กับความต้องการและภูมิสังคม (หลักสูตร=หลักสูตรท้องถิ่น)

๓.๓ มีการบันทึกข้อมูลผู้ใช้บริการที่มาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และเยี่ยม
ชม พร้อมการประเมินผลการให้บริการ เพื่อประเมินศักยภาพการให้บริการและ
เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนางานของศูนย์เรียนรู้

๓.๔ วิธีการสอนเน้นการลงมือปฏิบัติ เรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง
มีสื่อ/อุปกรณ์สาธิต สิ่งของจริง ป้ายข้อมูล โมเดลจำลอง และอื่น ๆ ประกอบ
การสอนที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

๓.๕ ระยะเวลาที่เหมาะสม กล่าวคือ สอดคล้องปฏิทินทำมาหากิน
ของผู้เรียน และเหมาะสมกับหลักสูตร

๓.๖ พื้นที่สำหรับการศึกษาดูงาน/เรียนรู้/ฝึกปฏิบัติ

๔. องค์ประกอบด้านองค์กรและการบริหารจัดการ

๔.๑ มีคณะกรรมการบริหารจัดการและขับเคลื่อนการดำเนินงาน
ศูนย์เรียนรู้ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ มีโครงสร้าง
คณะกรรมการฯ และแบ่งอำนาจหน้าที่ชัดเจน ตามความเหมาะสมของภูมิสังคม

๔.๒ มีกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือข้อตกลงที่ใช้ในการบริหารจัดการศูนย์
เรียนรู้ และมีการจัดทำแผนการดำเนินงานและขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้ที่เกิดจาก
การมีส่วนร่วมของสมาชิก ผู้เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

๔.๓ มีสถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงมีการจัดระเบียบ
สภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๔.๔ มีวิทยากรประจำศูนย์/ฐาน/จุดเรียนรู้ ตามความพร้อมของพื้นที่

๔.๕ ข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บริการและค้นคว้า

๕. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้

มีการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างการรับรู้และสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น

- การจัดทำสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับประชาสัมพันธ์
หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ Social Media ต่าง ๆ

- เชื่อมโยงเครือข่ายกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนอื่นและภาคีการพัฒนา
เพื่อต่อยอดขยายผลการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการประชาสัมพันธ์

ส่วนที่ ๓ การบริหารศูนย์เรียนรู้ให้มีชีวิต

การเรียนรู้ เกิดได้ทุกแห่ง ทุกสถานที่ ที่เกิดขึ้นมากที่สุดไม่ได้เกิดจากการสอนในห้องเรียน แต่เกิดขึ้นจากคนที่ได้พูดคุยกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นในสถานที่ต่าง ๆ ที่หลากหลายจึงเรียกว่า “แหล่งเรียนรู้” หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบตัวเราที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิต สิ่งที่ไม่มีชีวิต และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีอยู่จำนวนมาก เช่น แหล่งเรียนรู้เรื่อง วิถีชีวิต วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการท่องเที่ยว ฯลฯ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง

“สถานที่” ที่เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่ปัจจุบันนิยมจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของคนในชุมชน เป็นจุดถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้ที่สนใจภายนอกชุมชน และเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เน้นถ่ายทอดความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้

เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้คนในชุมชน เกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีชีวิต ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

๑. ข้อมูล/ชุดความรู้

หมายถึง ข้อมูล หรือเรื่องราว หรือสิ่งที่ได้จากแหล่งที่มาของความรู้ มีการนำมาเรียบเรียง จัดการให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ (ฐานข้อมูล) ที่สามารถทำความเข้าใจ ได้ง่ายและพร้อมต่อการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ทั้งความรู้ที่ฝังอยู่ในคน ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์

พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน ความคิด ทัศนคติ และความรู้ที่ซัดแน่น ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์จนเป็นหลักทั่วไป สามารถรวบรวมและถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี หนังสือ คู่มือต่าง ๆ

๒. ผู้ให้ข้อมูล/ผู้ถ่ายทอด

หมายถึง บุคคลที่สามารถบอกเล่า หรือถ่ายทอดข้อมูลชุดความรู้ นั้น ๆ แก่ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ และสร้างประสบการณ์ได้ ผู้ให้ข้อมูล ต้องมีความเชี่ยวชาญ มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ถ่ายทอดเป็นอย่างดี และสามารถ นำเสนอเรื่องราวออกมาได้อย่างน่าสนใจ

๓. การออกแบบและการจัดลำดับ

หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ หรือการนำเสนอข้อมูล เนื้อหาความรู้ มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ เช่น การลำดับ เรื่องราวเหตุการณ์ที่นำเสนอ การจัดทำกิจกรรมสาธิต เป็นต้น

๔. กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้

หมายถึง กิจกรรมและกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้จากการลงมือทำ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง จะช่วยเสริมสร้างทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันได้จริง

๕. สื่อการเรียนรู้

หมายถึง สื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่า การได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น อุปกรณ์สาธิต สิ่งของจริง (ของจริง) ป้ายข้อมูล โมเดลจำลอง วิดีทัศน์ เทคโนโลยีสื่อเสมือนจริง สื่ออินเตอร์แอคทีฟ แอนิเมชัน เกมมัลติมีเดีย เป็นต้น การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม กับกลุ่มเป้าหมาย สัมพันธ์กับข้อมูล จะช่วยสร้างความน่าสนใจให้แหล่งเรียนรู้ และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้

๖. สถานที่

ควรใช้สถานที่จริง หรือแหล่งที่มาของความรู้ เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถเรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพจริง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของผู้รู้ (ปราชญ์ชุมชน) แปลงเกษตร ฟาร์ม ไร่ ป่า ฯลฯ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียน ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องที่เป็นทางการ แต่ถ้าหากแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจใช้สถานที่อื่นที่ใกล้เคียง สร้างบรรยากาศ หรือเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

๗. การบริหารจัดการ

แหล่งเรียนรู้จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่เป้าหมายของแหล่งเรียนรู้ ดังนั้นจึงต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ทั้งการวางแผนการปฏิบัติงาน การบริหารจัดการคณะทำงานที่ขับเคลื่อนงานของแหล่งเรียนรู้ การจัดการงบประมาณ หรือแหล่งที่มาของรายได้



แนวทางการดำเนินงานของฝ่ายสนับสนุน

ระดับอำเภอ

๑. สร้างความเข้าใจให้กับพัฒนากร ภาศึการพัฒนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้
๒. นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการทำงานและส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเป็นนักจัดการความรู้ชุมชน
๓. จัดตั้งกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ ระดับอำเภอ
๔. จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทัศนศึกษา ดูงาน ศูนย์เรียนรู้
๕. พัฒนา (ฝึกอบรม) แกนนำและคณะกรรมการศูนย์ฯ
๖. สร้างเครือข่ายศูนย์เรียนรู้
๗. ติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงาน

ระดับจังหวัด

๑. สร้างความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่จังหวัด/อำเภอและภาศึการพัฒนา เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้
๒. ประสานความร่วมมือหน่วยงานระดับจังหวัดในการสนับสนุนการดำเนินงานและขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้
๓. นิเทศ ให้คำปรึกษา สนับสนุน วิชาการ เอกสาร ข้อมูล และสื่อต่าง ๆ
๔. จัดระบบฐานข้อมูล
๕. สร้างเครือข่ายศูนย์เรียนรู้
๖. ติดตาม ประเมินผล ถอดบทเรียน และช่วยแก้ไข้ปัญหา
๗. แบบรายงานผลการดำเนินงาน

ระดับส่วนกลาง (นโยบาย)

๑. กำหนดกรอบ แนวทางการดำเนินงาน และจัดสรรงบประมาณ
๒. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานระดับกระทรวง

๓. ประสานความร่วมมือและนโยบายกับกระทรวง ให้จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนในการส่งเสริมสนับสนุนศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๔. ผลิตเอกสาร/คู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ

๕. ประเมินผล ศึกษา วิจัยและพัฒนาารูปแบบการส่งเสริมศูนย์เรียนรู้

๖. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

บทบาทพัฒนากรในการส่งเสริมการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้

๑. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๒. จัดเวทีเสริมสร้างความรู้ แนวคิด หลักการ แก่แกนนำ ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานและใช้ประโยชน์ศูนย์เรียนรู้

๓. ศึกษาการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ให้เข้าใจอย่างละเอียดเพื่อร่วมกับชุมชนกำหนดเป้าหมายและแนวทางการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้

๔. เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ เสริมสร้างความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานและการบริหารศูนย์เรียนรู้

๕. ประสานเจ้าหน้าที่ภาคีการพัฒนาในพื้นที่เพื่อหาแนวทางสนับสนุนการดำเนินงานและปฏิบัติงานในลักษณะของทีมสนับสนุน

แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

ภาคผนวก

ป้ายชื่อ

ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

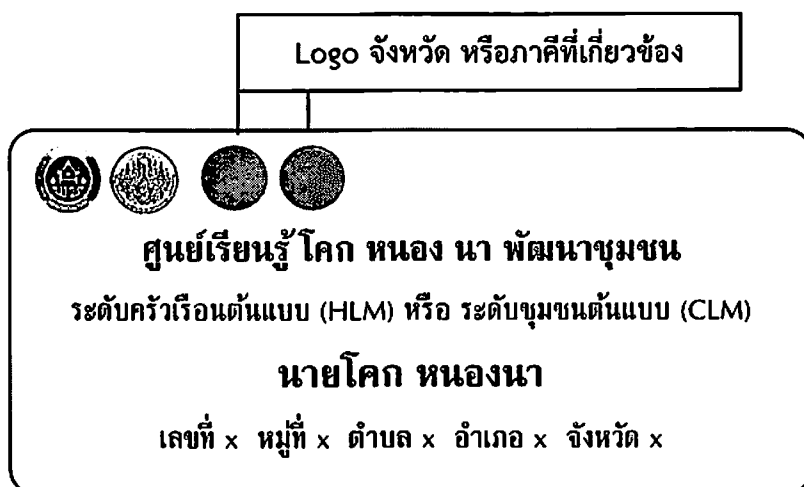
ป้ายชื่อเป็นสื่อหนึ่งที่ช่วยประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้กิจการต่อสาธารณะ การจัดทำป้ายชื่อศูนย์เรียนรู้ “โคก หนอง นา” พัฒนาชุมชน ควรประกอบด้วย ข้อมูลหลัก ดังนี้

๑. ชื่อศูนย์เรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน : ระดับ...
ระดับครัวเรือนต้นแบบ (HLM) หรือ ระดับชุมชนต้นแบบ (CLM)
๒. ชื่อ - ที่อยู่ เจ้าของแปลง
๓. โลโก้ (กรมการพัฒนาชุมชน จังหวัด และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม)

ทั้งนี้ องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะตัวอักษร ขนาดและสีตัวอักษร ขนาดป้าย สีและวัสดุที่ใช้ในการจัดทำป้าย ให้ขึ้นอยู่กับความต้องการ คุลยพินิจและเจตนาารมณ์ของผู้เกี่ยวข้องโดยให้คำนึงถึงความเหมาะสม น่าสนใจ และสอดคล้องกับบริบทและภูมิสังคม

ภาพตัวอย่างป้ายชื่อ

ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน



อ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (ไม่ระบุปี). ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” ภายใต้การกำกับดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน

กระทรวงมหาดไทย : กรุงเทพมหานคร

บริษัท อาร์แอนด์ดี ครีเอชั่น จำกัด. (๒๕๖๐). องค์ประกอบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จาก <https://www.randdcreation.com/content/๒๙๙๒/> สืบค้นเมื่อ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๔

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

(๒๕๕๕). คู่มือเกษตรทฤษฎีใหม่ชีวิตที่พอเพียง : กรุงเทพมหานคร

สำนักส่งเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน

กระทรวงมหาดไทย. (๒๕๕๑). คู่มือ..ศูนย์เรียนรู้ชุมชน : กรุงเทพมหานคร

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. (๒๕๖๐). คู่มือศูนย์เรียนรู้ และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรุงเทพมหานคร

แนวทางการดำเนินงาน ศูนย์เรียนรู้ โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน

ที่ปรึกษา

นายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ	อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
นางวิไลวรรณ ไกรโสดา	รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
นายนิวัติ น้อยผาง	รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
นายสุรศักดิ์ อักษรกุล	รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
นางสาวนิภา ทองก้อน	ผู้อำนวยการสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน
นางวรรณมา ลีมพานิชย์	นักวิชาการพัฒนาชุมชนเชี่ยวชาญ

คณะทำงาน

นางสาวศศิวิมล ยินดี	ผู้อำนวยการกลุ่มงานส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน
นางสาวพิมพ์ณา พิชาพันธ์โกคิน	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
นางกมลมณี วงศ์สว่าง	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
นางสาวฉยาลักษณ์ แก้วศรีพจน์	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
นางสาวชุติมณฑน์ อุตสาหะ	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
นางสาวปริศรา อ่ำมาลี	เจ้าพนักงานโสตทัศนศึกษาชำนาญงาน
นางสาวลดา นพรัตน์	เจ้าพนักงานโสตทัศนศึกษาชำนาญงาน
นายภาณุมาศ ตรีสุวรรณ	เจ้าพนักงานโสตทัศนศึกษาชำนาญงาน

เรียบเรียง

นางสาวพิมพ์ณา พิชาพันธ์โกคิน นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ

ออกแบบปก

นายภาณุมาศ ตรีสุวรรณ เจ้าพนักงานโสตทัศนศึกษาชำนาญงาน

//
คิดอะไรไม่ออก
ปลูกต้นไม้

//
3 เดือนมีกิน
6 เดือนมีแจก
12 เดือนมีคนเอาสตาจ์มาให้

cr : ลุงผู้ใหญ่ปทุมศักดิ์ เกียรติวัลย์
ผู้ก่อตั้งศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสงขลา

